

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 6ης Δεκεμβρίου 2012*

«Ιθαγένεια της Ένωσης — Άρθρο 20 ΣΛΕΕ — Οδηγία 2003/86/ΕΚ — Δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως — Ανήλικοι πολίτες της Ένωσης οι οποίοι κατοικούν με τις μητέρες τους, υπηκόους τρίτων χωρών, επί του εδάφους του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχουν τα τέκνα — Δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο εν λόγω κράτος μέλος των μητέρων στις οποίες ανατέθηκε η αποκλειστική επιμέλεια των πολιτών της Ένωσης — Νέα σύνθεση των οικογενειών κατόπιν νέου γάμου των μητέρων με υπηκόους τρίτων χωρών και γεννήσεως τέκνων από τους γάμους αυτούς, τα οποία είναι επίσης υπήκοοι τρίτων χωρών — Αιτήσεις οικογενειακής επανενώσεως στο κράτος μέλος καταγωγής των πολιτών της Ένωσης — Άρνηση χορηγήσεως του δικαιώματος διαμονής στους νέους συζύγους λόγω ελλείψεως επαρκών πόρων — Δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής — Συνεκτίμηση του υπέρτατου συμφέροντος των τέκνων»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-356/11 και C-357/11,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Korkein hallinto-oikeus (Φινλανδία) με αποφάσεις της 5ης Ιουλίου 2011, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 7 Ιουλίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης

O.,

S.

κατά

Maahanmuuttovirasto (C-356/11),

και

Maahanmuuttovirasto

κατά

L. (C-357/11),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Rosas, προεδρεύοντα του δευτέρου τμήματος, U. Lõhmus, A. Ó Caoimh (εισηγητή), A. Arabadjien και C. G. Fernlund, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot

γραμματέας: V. Tourrès, υπάλληλος διοικήσεως,

* Γλώσσα διαδικασίας: η φινλανδική.

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζήτησεως της 12ης Σεπτεμβρίου 2012,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η L., εκπροσωπούμενη από τον J. Streng, asianajaja,
- η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Heliskoski,
- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη V. Pasternak Jørgensen και τον C. Vang,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. Henze και την A. Wiedmann,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τη W. Ferrante, avvocato dello Stato,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Wissels και B. Koopman,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Szpunar,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την D. Maidani και τον E. Paasivirta,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2012,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 20 ΣΛΕΕ.
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο ένδικων διαφορών μεταξύ, αφενός, του Ο. και της S., οι οποίοι είναι αμφότεροι υπήκοοι τρίτων χωρών, και της Maahanmuuttovirasto (υπηρεσίας αρμόδιας για ζητήματα υποδοχής μεταναστών) (υπόθεση C-356/11) και, αφετέρου, μεταξύ της Maahanmuuttovirasto και της L., η οποία επίσης είναι υπήκοος τρίτης χώρας (υπόθεση C-357/11), ως προς την απόρριψη των αιτήσεών τους περί χορηγήσεως αδειών διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 2003/86/ΕΚ

- 3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 2, 4, 6 και 9 της οδηγίας 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως (ΕΕ L 251, σ. 12), έχουν ως εξής:
«(2) Τα μέτρα που αφορούν την οικογενειακή επανένωση θα πρέπει να θεσπίζονται σύμφωνα με την υποχρέωση προστασίας της οικογένειας και σεβασμού της οικογενειακής ζωής που αναφέρεται σε πολλές πράξεις διεθνούς δικαίου. Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και

τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται ιδίως από το άρθρο 8 της ευρωπαϊκής σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και από το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [στο εξής: Χάρτης].

[...]

(4) Η οικογενειακή επανένωση αποτελεί απαραίτητο μέσο προκειμένου να καταστεί δυνατός ο οικογενειακός βίος. Συμβάλλει στη δημιουργία κοινωνικοπολιτιστικής σταθερότητας που διευκολύνει την ενσωμάτωση των υπηκόων τρίτων χωρών στα κράτη μέλη, γεγονός που επιτρέπει εξάλλου την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής που αποτελεί θεμελιώδη στόχο της [Ευρωπαϊκής] Κοινότητας, όπως αναφέρεται στη Συνθήκη [ΕΚ].

[...]

(6) Για την προστασία της οικογένειας και τη δημιουργία ή διατήρηση οικογενειακού βίου, θα πρέπει να καθορισθούν τα υλικά κριτήρια για την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως βάσει κοινών κριτηρίων.

[...]

(9) Η οικογενειακή επανένωση θα πρέπει να ισχύει εν πάση περιπτώσει για τα μέλη του πυρήνα της οικογένειας, ήτοι τον/τη σύζυγο και τα ανήλικα τέκνα.»

4 Όπως προκύπτει από το άρθρο 1, σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι «να καθορίσει τους όρους υπό τους οποίους μπορούν να ασκούν το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών».

5 Κατά το άρθρο 2 της ίδιας οδηγίας:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

α) “υπήκοος τρίτης χώρας”: κάθε πρόσωπο που δεν είναι πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 1, της Συνθήκης·

[...]

γ) “συντηρών”: υπήκοος τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα σε κράτος μέλος και υποβάλλει, ο ίδιος ή τα μέλη της οικογένειάς του, αίτηση οικογενειακής επανενώσεως προκειμένου να επανενωθούν μαζί του/της·

δ) “οικογενειακή επανένωση”: η είσοδος και η διαμονή σε κράτος μέλος των μελών της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, προκειμένου να διατηρηθεί η οικογενειακή ενότητα, ασχέτως εάν οι οικογενειακοί δεσμοί δημιουργήθηκαν πριν ή μετά την είσοδο του διαμένοντος.»

6 Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 2003/86 προβλέπει:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται όταν ο συντηρών κατέχει άδεια διαμονής που έχει εκδοθεί από κράτος μέλος διάρκειας ισχύος ανώτερης ή ίσης με ένα έτος, ο οποίος έχει εύλογη προοπτική να αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής, εφόσον τα μέλη της οικογένειάς του/της είναι υπήκοοι τρίτης χώρας, ανεξάρτητα από το καθεστώς τους.

[...]

3. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.»

7 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«Τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, δυνάμει της παρούσας οδηγίας και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των προϋποθέσεων που αναφέρονται στο κεφάλαιο IV, καθώς και στο άρθρο 16, των ακόλουθων μελών της οικογένειας:

α) του/της συζύγου του συντηρούντος·

β) των ανήλικων τέκνων του συντηρούντος και του/της συζύγου του [...].·

γ) των ανήλικων τέκνων [...] του συντηρούντος, όταν ο συντηρών έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησης των τέκνων [...].·

δ) των ανήλικων τέκνων [...] του/της συζύγου όταν ο/η σύζυγος έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησης των τέκνων.»

8 Σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 5, της ίδιας οδηγίας, κατά την εξέταση μιας αίτησης εισόδου και διαμονής, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να λαμβάνουν δεόντως υπόψη το μείζον συμφέρον των ανήλικων τέκνων.

9 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 προβλέπει:

«Κατά την υποβολή της αίτησης οικογενειακής επανένωσης, το οικείο κράτος μέλος μπορεί να απαιτήσει το πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία ότι ο συντηρών διαθέτει:

[...]

γ) σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για τη συντήρηση του ιδίου/της ίδιας και των μελών της οικογένειάς του/της, χωρίς να απαιτείται προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής του συγκεκριμένου κράτους μέλους. Τα κράτη μέλη αξιολογούν τους πόρους αυτούς με βάση τη φύση και τον τακτικό χαρακτήρα τους και μπορούν να λαμβάνουν υπόψη το επίπεδο των κατώτατων εθνικών μισθών και συντάξεων καθώς και τον αριθμό των μελών της οικογένειας.»

10 Το άρθρο 17 της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν δεόντως υπόψη το χαρακτήρα και τη σταθερότητα των οικογενειακών δεσμών του προσώπου και τη διάρκεια διαμονής του στο κράτος μέλος καθώς και την ύπαρξη οικογενειακών, πολιτιστικών και κοινωνικών δεσμών με τη χώρα καταγωγής του, σε περίπτωση απόρριψης αίτησης, ανάκλησης ή άρνησης της ανανέωσης της άδειας διαμονής, ή σε περίπτωση λήψης μέτρου απομάκρυνσης εις βάρος του συντηρούντος ή μελών της οικογένειάς του.»

Η οδηγία 2004/38/EK

11 Η οδηγία 2004/38/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση

του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ L 158, σ. 77, και διορθωτικό ΕΕ L 229, σ. 35), ορίζει στο άρθρο της 1:

«Η παρούσα οδηγία καθορίζει:

- α) τους όρους που διέπουν την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών από τους πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους·
- β) το δικαίωμα μόνιμης διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους·

[...].».

12 Το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας, υπό τον τίτλο «Ορισμοί», ορίζει:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

- 1) “πολίτης της Ένωσης”: κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους·
- 2) “μέλος της οικογένειας”:
 - α) ο/η σύζυγος·
 - [...]
 - γ) οι απευθείας κατιόντες οι οποίοι είναι κάτω της ηλικίας των 21 ετών ή είναι συντηρούμενοι καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου [...].
 - δ) οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου [...].
- 3) “κράτος μέλος υποδοχής”: το κράτος μέλος στο οποίο μεταβαίνει ο πολίτης της Ένωσης προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής.»

13 Υπό τον τίτλο «Δικαιούχοι», το άρθρο 3 της ίδιας οδηγίας ορίζει στην παράγραφο 1:

«Η παρούσα οδηγία ισχύει για όλους τους πολίτες της Ένωσης οι οποίοι μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2, σημείο 2, που τους συνοδεύουν ή πηγαίνουν να τους συναντήσουν.»

Το φινλανδικό δίκαιο

14 Το άρθρο 37, παράγραφος 1, του νόμου περί αλλοδαπών (Ulkomaalaislaki) ορίζει:

«Για την εφαρμογή του παρόντος νόμου, θεωρούνται ως μέλη της οικογένειας, ο σύζυγος προσώπου κατοικούντος στη Φινλανδία καθώς και τα μη υπάνδρα τέκνα ηλικίας κάτω των 18 ετών, των οποίων την επιμέλεια έχει το πρόσωπο που κατοικεί στη Φινλανδία. Αν το πρόσωπο που κατοικεί στη Φινλανδία είναι ανήλικο τέκνο, το πρόσωπο που έχει την επιμέλεια του τέκνου αυτού θεωρείται ως μέλος της οικογένειας [...].»

15 Το άρθρο 39, παράγραφος 1, του εν λόγω νόμου έχει ως εξής:

«Για να χορηγηθεί άδεια διαμονής, ο αλλοδαπός πρέπει να διαθέτει επαρκείς πόρους, πλην αντιθέτου διατάξεως του παρόντος νόμου. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, μπορεί να υπάρξει παρέκκλιση υπό την προϋπόθεση διαθέσεως επαρκών πόρων αν εξαιρετικώς σοβαρές περιστάσεις δικαιολογούν την παρέκκλιση αυτή ή αν το απαιτεί το υπέρτατο συμφέρον του τέκνου [...]».

16 Το άρθρο 47, παράγραφος 3, του ίδιου νόμου προβλέπει:

«Στα μέλη της οικογένειας αλλοδαπού, στον οποίο χορηγήθηκε άδεια συνεχούς ή μόνιμης διαμονής, χορηγείται άδεια συνεχούς διαμονής.»

17 Το άρθρο 66bis του νόμου περί αλλοδαπών προβλέπει:

«Όταν η άδεια διαμονής ζητείται λόγω υπάρξεως οικογενειακού δεσμού, οι αρμόδιες αρχές, όταν εξετάζουν αν πρέπει να απορριφθεί η αίτηση αυτή, οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τον χαρακτήρα και τη σταθερότητα των οικογενειακών δεσμών του αλλοδαπού, τη διάρκεια διαμονής του στο οικείο κράτος μέλος, καθώς και την ύπαρξη οικογενειακών, πολιτιστικών και κοινωνικών δεσμών με τη χώρα καταγωγής του [...]».

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

Υπόθεση C-356/11

18 Η S., υπήκοος Γκάνας, η οποία διαμένει στη Φινλανδία βάσει άδειας μόνιμης διαμονής, συνήψε, στις 4 Ιουλίου 2001, γάμο με Φινλανδό υπήκοο με τον οποίο απέκτησαν τέκνο γεννηθέν στις 11 Ιουλίου 2003. Το τέκνο αυτό έχει φινλανδική ιθαγένεια και κατοικεί ανέκαθεν στη Φινλανδία. Στην S. ανατέθηκε η αποκλειστική επιμέλεια του τέκνου αυτού από τις 2 Ιουνίου 2005. Οι σύζυγοι έλαβαν διαζύγιο στις 19 Οκτωβρίου 2005. Ο πατέρας του τέκνου κατοικεί στη Φινλανδία.

19 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, κατά τη διαμονή της στη Φινλανδία, η S. σπούδασε, έλαβε άδεια μητρότητας, παρακολούθησε μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης και άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα.

20 Στις 26 Ιουνίου 2008, η S. συνήψε γάμο με τον O., υπήκοο της Ακτής του Ελεφαντοστού. Στις 3 Ιουλίου 2008, ο O. υπέβαλε ενώπιον της Maahanmuuttovirasto αίτηση χορηγήσεως άδειας διαμονής βάσει του γάμου αυτού. Από τον γάμο αυτό γεννήθηκε στις 21 Νοεμβρίου 2009, στη Φινλανδία, τέκνο, το οποίο έχει την ιθαγένεια της Γκάνας και τελεί υπό την επιμέλεια των δύο γονέων του. Ο O. διαμένει στην ίδια οικία με την S. και τα δύο τέκνα της.

21 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, την 1η Ιανουαρίου 2010, ο O. συνήψε σύμβαση εργασίας για περίοδο ενός έτους, προβλέπουσα οκτώ ώρες εργασίας ημερησίως και αμοιβή 7,50 ευρώ ανά ώρα. Ωστόσο, δεν προσκόμισε έγγραφα πιστοποιούντα ότι πράγματι εργάστηκε βάσει της συμβάσεως αυτής.

22 Με απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2009, η Maahanmuuttovirasto απέρριψε την αίτηση χορηγήσεως αδειας διαμονής της οποίας είχε επιληφθεί λόγω του ότι ο O. δεν διέθετε επαρκή μέσα διαβιώσεως. Περαιτέρω, δεν έκρινε, εν προκειμένω, απαραίτητο να παρεκκλίνει της προϋποθέσεως αυτής, βάσει της δυνατότητας την οποία παρέχει το άρθρο 39, παράγραφος 1, του νόμου περί αλλοδαπών, ενόψει εξαιρετικώς σοβαρών περιστάσεων ή όταν απαιτείται για την προστασία του υπέρτατου συμφέροντος του τέκνου.

- 23 Με απόφαση της 27ης Αυγούστου 2009, το Helsingin hallinto-oikeus (διοικητικό πρωτοδικείο του Ελσίνκι) απέρριψε την ασκηθείσα από τον Ο. κατά της εν λόγω απορριπτικής αποφάσεως προσφυγή ακυρώσεως.
- 24 Συνεπώς, η S. και ο Ο. άσκησαν ενώπιον του Korkein hallinto-oikeus (ανωτάτου διοικητικού δικαστηρίου) αναίρεση κατά της αποφάσεως αυτής.

Υπόθεση C-357/11

- 25 Η L., υπήκοος Αλγερίας, διαμένει νομίμως στη Φινλανδία από το 2003. Έλαβε άδεια μόνιμης διαμονής λόγω του γάμου της με Φινλανδό υπήκοο. Από τον γάμο αυτό γεννήθηκε το 2004 τέκνο με διπλή ιθαγένεια, φινλανδική και αλγερινή, το οποίο ανέκαθεν κατοικεί στη Φινλανδία. Οι σύζυγοι έλαβαν διαζύγιο στις 10 Δεκεμβρίου 2004 και στην L. ανατέθηκε η αποκλειστική επιμέλεια του τέκνου τους. Ο πατέρας του τέκνου αυτού κατοικεί στη Φινλανδία.
- 26 Στις 19 Οκτωβρίου 2006, η L. συνήψε γάμο με τον Μ., υπήκοο Αλγερίας, ο οποίος μετέβη νομίμως στη Φινλανδία τον Μάρτιο του 2006, όπου ζήτησε πολιτικό άσυλο και, κατά τις δηλώσεις του, συγκατοίκησε με την L. από τον Απρίλιο του ίδιου έτους. Τον Οκτώβριο του 2006, ο Μ. απελάθηκε στη χώρα καταγωγής του.
- 27 Στις 29 Νοεμβρίου 2006, η L. ζήτησε από τη Maahanmuuttovirasto να χορηγήσει στον σύζυγό της άδεια διαμονής στη Φινλανδία, βάσει του γάμου τους.
- 28 Στις 14 Ιανουαρίου 2007, από τον γάμο αυτό γεννήθηκε τέκνο, το οποίο έχει την αλγερινή ιθαγένεια και τελεί υπό την επιμέλεια των δύο γονέων του. Δεν αποδείχθηκε ότι ο Μ. έχει συναντήσει το τέκνο του.
- 29 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η L. ουδέποτε άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια της διαμονής της στη Φινλανδία. Αντλεί τα προς το ζην από επίδομα κοινωνικής πρόνοιας και άλλες παροχές. Βάσει των υφισταμένων πληροφοριών, ο σύζυγός της δεν ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στη Φινλανδία, μολονότι δήλωσε ότι πιστεύει ότι μπορεί να βρει εργασία εκεί λαμβανομένων υπόψη των γλωσσικών του γνώσεων.
- 30 Με απόφαση της 15ης Αυγούστου 2008, η Maahanmuuttovirasto απέρριψε το αίτημα χορηγήσεως άδειας διαμονής στον Μ. λόγω του ότι δεν διασφάλιζε τα προς το ζην.
- 31 Το Helsingin hallinto-oikeus δέχθηκε την προσφυγή ακυρώσεως την οποία άσκησε η L. κατά της απορριπτικής αυτής αποφάσεως, με την από 21 Απριλίου 2009 απόφαση. Συνεπώς, η Maahanmuuttovirasto υπέβαλε αίτηση αναιρέσεως κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.
- 32 Με τις αιτήσεις του για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το Korkein hallinto-oikeus εκθέτει ότι, εφόσον δεν χορηγήθηκαν στους Ο. και Μ. άδειες διαμονής, είναι δυνατόν οι σύζυγοί τους και τα τέκνα που τελούν υπό την επιμέλεια των εν λόγω συζύγων, περιλαμβανομένων των τέκνων που έχουν την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, να αναγκασθούν να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να μπορέσει η οικογένεια να μείνει μαζί. Συναφώς, το Korkein hallinto-oikeus διερωτάται περί της δυνατότητας εφαρμογής των αρχών τις οποίες συνήγαγε το Δικαστήριο στην απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, C-34/09, Ruiz Zambrano (Συλλογή 2011, σ. I-1177).
- 33 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Korkein hallinto-oikeus αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

Υπόθεση C-356/11

- «1) Εμποδίζει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ τις αρμόδιες αρχές να αρνούνται τη χορήγηση αδειάς διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας επειδή αυτός στερείται των αναγκαίων πόρων διαβίωσης όταν υφίσταται οικογενειακή κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας ο σύζυγός του έχει την επιμέλεια τέκνου έχοντος την ιθαγένεια της Ένωσης και ο υπήκοος της τρίτης χώρας δεν είναι ούτε ένας από τους γονείς του τέκνου αυτού ούτε άτομο ασκούν την επιμέλεια;
- 2) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, διαφέρουν τα αποτελέσματα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ όταν διαμένουν μαζί ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος στερείται αδειάς διαμονής, ο σύζυγός του και το έχον την ιθαγένεια της Ένωσης τέκνο τελευταίου;»

Υπόθεση C-357/11

- «1) Εμποδίζει το άρθρο 20 ΣΛΕΕ τις αρμόδιες αρχές να αρνούνται τη χορήγηση αδειάς διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας επειδή αυτός στερείται των αναγκαίων πόρων διαβίωσης όταν υφίσταται οικογενειακή κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας ο σύζυγός του έχει την επιμέλεια τέκνου έχοντος την ιθαγένεια της Ένωσης και ο ως άνω υπήκοος της τρίτης χώρας δεν είναι ένας από τους γονείς του τέκνου αυτού, δεν είναι άτομο ασκούν την επιμέλειά του και δεν κατοικεί μαζί με το σύζυγό του ή με το τέκνο;
- 2) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, διαφέρουν τα αποτελέσματα του άρθρου 20 ΣΛΕΕ όταν ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος στερείται αδειάς διαμονής και δεν κατοικεί στη Φινλανδία έχει αποκτήσει με τη σύζυγό του τέκνο έχον την ιθαγένεια τρίτης χώρας, κατοικούν στη Φινλανδία και του οποίου την επιμέλεια έχουν από κοινού οι δύο γονείς του;»
- 34 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως στις υποθέσεις C-356/11 και C-357/11 ενώθηκαν για τη διευκόλυνση της έγγραφης και προφορικής διαδικασίας και για την έκδοση κοινής αποφάσεως. Το αίτημα του αιτούντος δικαστηρίου για εκδίκαση των δύο αυτών υποθέσεων με την ταχεία διαδικασία των άρθρων 23α του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 104α, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ως ίσχυε τότε, απορρίφθηκε.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 35 Με τα ερωτήματά του, τα οποία αρμόζει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης για την ιθαγένεια της Ένωσης έχουν την έννοια ότι εμποδίζουν κράτος μέλος να αρνείται σε υπήκοο τρίτης χώρας τη χορήγηση άδειας διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως, όταν ο υπήκοος αυτός επιδιώκει να διαμείνει με τη σύζυγό του, η οποία είναι επίσης υπήκοος τρίτης χώρας διαμένουσα νομίμως στο εν λόγω κράτος μέλος και μητέρα τέκνου, από πρώτο γάμο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, και με το τέκνο από τον δικό τους γάμο, το οποίο έχει επίσης την ιδιότητα υπηκόου τρίτης χώρας.
- 36 Το αιτούν δικαστήριο ζητεί, συναφώς, να διευκρινιστεί αν το γεγονός ότι ο αιτών άδεια διαμονής ζει υπό την ίδια στέγη με τη σύζυγό του, δεν είναι ο βιολογικός πατέρας του τέκνου πολίτη της Ένωσης και δεν έχει την επιμέλεια του τέκνου αυτού δύναται να ασκεί επιρροή στην προσήκουσα ερμηνεία των σχετικών με την ιθαγένεια της Ένωσης διατάξεων.
- 37 Η Φινλανδική, η Δανική, η Γερμανική, η Ιταλική, η Ολλανδική και η Πολωνική Κυβέρνηση καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζουν ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν εμποδίζει κράτος μέλος να αρνείται τη χορήγηση άδειας διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας ευρισκόμενο σε κατάσταση όπως αυτή των υποθέσεων των κυρίων δικών.

- 38 Οι κυβερνήσεις αυτές και το εν λόγω θεσμικό όργανο υποστηρίζουν κατ' ουσίαν ότι οι αρχές τις οποίες συνήγαγε το Δικαστήριο στην προπαρατεθείσα απόφαση Ruiz Zambrano αφορούν εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις, στις οποίες η εφαρμογή ενός εθνικού μέτρου θα κατέληγε σε αδυναμία ασκήσεως στην πράξη, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Εν προκειμένω, πάντως, τα πραγματικά περιστατικά των ένδικων διαφορών των κύριων δικών διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό από τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση. Συγκεκριμένα, οι Ο. και Μ. δεν είναι οι βιολογικοί πατέρες ανήλικων τέκνων, τα οποία είναι πολίτες της Ένωσης και εκ των οποίων οι εν λόγω αιτούντες επιδιώκουν να αντλήσουν το δικαίωμά τους για χορήγηση άδειας διαμονής. Τα πρόσωπα αυτά δεν έχουν την επιμέλεια των εν λόγω τέκνων. Περαιτέρω, εφόσον οι μητέρες των τέκνων αυτών έχουν άδεια μόνιμης διαμονής στη Φινλανδία, τα τέκνα τους, τα οποία είναι πολίτες της Ένωσης, δεν υποχρεούνται να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης σε αντίθεση με τα τέκνα για τα οποία επρόκειτο στην υπόθεση που οδήγησε στην προαναφερθείσα απόφαση Ruiz Zambrano. Αν οι μητέρες των εν λόγω πολιτών της Ένωσης αποφασίσουν να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης προκειμένου να διαφυλάξουν τη συνοχή της οικογενειακής τους ζωής, δεν θα πρόκειται για αναπόφευκτη συνέπεια της αρνήσεως χορηγήσεως άδειας διαμονής στους συζύγους τους.
- 39 Η Γερμανική και η Ιταλική Κυβέρνηση τονίζουν, μεταξύ άλλων, ότι οι Ο. και Μ. δεν αποτελούν μέλη του πυρήνα της οικογένειας των οικείων πολιτών της Ένωσης, εφόσον δεν είναι ούτε οι βιολογικοί πατέρες των τέκνων αυτών ούτε τα πρόσωπα που ασκούν την επιμέλειά τους.
- 40 Εκ προοιμίου, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, ανεξαρτήτως του ζητήματος του ποιοι είναι, σε σχέση με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου, οι αιτούντες των κυρίων δικών, από τις δικογραφίες τις οποίες έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει σαφώς ότι οι αιτήσεις περί χορηγήσεως των αδειών διαμονής των Ο. και Μ., υποβληθείσες λόγω οικογενειακής επανένωσης, αφορούν τις S. και L., οι οποίες διαμένουν νομίμως στη Φινλανδία, ως συντηρούσες, ήτοι ως πρόσωπα βάσει των οποίων ζητήθηκε η οικογενειακή επανένωση.

Περί των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης για την ιθαγένεια της Ένωσης

- 41 Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την οδηγία 2004/38, υπενθυμίζεται ότι, από την οδηγία αυτή, δεν αντλούν δικαιώματα εισόδου και διαμονής σε κράτος μέλος όλοι οι υπήκοοι τρίτων χωρών, αλλά μόνον όσοι είναι μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που άσκησε το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας εγκαθιστάμενος σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του οποίου είναι υπήκοος (αποφάσεις της 25ης Ιουλίου 2008, C-127/08, Metock κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-6241, σκέψη 73, καθώς και της 15ης Νοεμβρίου 2011, C-256/11, Dereci κ.λπ., Συλλογή 2011, σ. I-11315, σκέψη 56).
- 42 Εν προκειμένω, εφόσον οι ενδιαφερόμενοι πολίτες της Ένωσης, οι οποίοι είναι αμφότεροι ανήλικα τέκνα, ουδέποτε άσκησαν το δικαίωμά τους για ελεύθερη κυκλοφορία και διαμένουν ανέκαθεν στο κράτος μέλος της ιθαγένειάς τους, διαπιστώνεται ότι δεν εμπίπτουν στην έννοια του «δικαιούχου», σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, οπότε η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται ούτε σ' αυτούς ούτε στα μέλη της οικογένειάς τους (προαναφερθείσα απόφαση Dereci κ.λπ., σκέψη 57).
- 43 Στη συνέχεια, όσον αφορά το άρθρο 20 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να κρίνει ότι η κατάσταση ενός πολίτη της Ένωσης ο οποίος, όπως τα τέκνα φινλανδικής ιθαγενείας περί των οποίων πρόκειται στις κύριες δίκες, δεν έχει κάνει χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας δεν μπορεί, για τον λόγο αυτό και μόνο, να εξομοιωθεί προς αμιγώς εσωτερική κατάσταση, ήτοι κατάσταση η οποία δεν έχει κανένα συνδυατικό στοιχείο με οποιαδήποτε από τις καταστάσεις τις οποίες αφορά το δίκαιο της Ένωσης (βλ. αποφάσεις Ruiz Zambrano, προαναφερθείσα της 5ης Μαΐου 2011, C-434/09, McCarthy, Συλλογή 2011, σ. I-3375, σκέψη 46, καθώς και Dereci κ.λπ., προαναφερθείσα, σκέψη 61).

- 44 Συγκεκριμένα, εφόσον η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης τείνει να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων των κρατών μελών, τα τέκνα από τους πρώτους γάμους των S. και L., ως υπήκοοι κράτους μέλους, έχουν την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, δυνάμει του άρθρου 20, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και επομένως μπορούν να επικαλούνται, ακόμη και έναντι του κράτους μέλους του οποίου έχουν την ιθαγένεια, τα απορρέοντα από την ιδιότητα αυτή δικαιώματα (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις McCarthy, σκέψη 48, και Dereci κ.λπ., σκέψη 63).
- 45 Βάσει αυτού, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ απαγορεύει εθνικά μέτρα που έχουν ως αποτέλεσμα να εμποδίζονται οι πολίτες της Ένωσης να απολαύσουν πράγματι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Ruiz Zambrano, σκέψη 42).
- 46 Τέλος, όσον αφορά την άδεια διαμονής προσώπου, υπηκόου τρίτης χώρας, στο κράτος μέλος όπου κατοικούν τα ανήλικα τέκνα του, τα οποία είναι υπήκοοι του εν λόγω κράτους μέλους και τα οποία συντηρεί το πρόσωπο αυτό και των οποίων την επιμέλεια ασκεί από κοινού με τη σύζυγό του, το Δικαστήριο έκρινε ότι η άρνηση χορηγήσεως άδειας διαμονής θα έχει ως συνέπεια να υποχρεωθούν τα τέκνα αυτά, τα οποία είναι πολίτες της Ένωσης, να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης για να συνοδεύσουν τους γονείς τους και οι εν λόγω πολίτες της Ένωσης θα αδυνατούν στην πράξη να ασκήσουν, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης (προαναφερθείσα απόφαση Ruiz Zambrano, σκέψεις 43 και 44).
- 47 Το κριτήριο της αδυναμίας ασκήσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης αφορά, στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι προαναφερθείσες αποφάσεις Ruiz Zambrano, καθώς και Dereci κ.λπ., καταστάσεις των οποίων το χαρακτηριστικό είναι ότι ο πολίτης της Ένωσης αναγκάζεται, στην πράξη, να εγκαταλείψει το έδαφος όχι μόνο του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος, αλλά και ολόκληρης της Ένωσης.
- 48 Το κριτήριο αυτό έχει συνεπώς πολύ ιδιαίτερο χαρακτήρα, καθόσον αφορά καταστάσεις στις οποίες, κατ' εξαίρεση, δεν επιτρέπεται να μη χορηγηθεί άδεια διαμονής σε υπήκοο τρίτης χώρας που είναι μέλος της οικογένειας υπηκόου κράτους μέλους, διότι ειδάλλως η ιθαγένεια της Ένωσης την οποία έχει ο υπήκοος του κράτους μέλους δεν θα είχε πρακτική αποτελεσματικότητα (προαναφερθείσα απόφαση Dereci κ.λπ., σκέψη 67).
- 49 Εν προκειμένω, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν η απόρριψη των αιτήσεων περί χορηγήσεως άδειας διαμονής οι οποίες υποβλήθηκαν λόγω οικογενειακής επανενώσεως υπό περιστάσεις όπως αυτές των κύριων δικών συνεπάγεται, για τους ενδιαφερομένους πολίτες της Ένωσης, την αδυναμία ασκήσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.
- 50 Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι μητέρες των πολιτών της Ένωσης έχουν άδειες μόνιμης διαμονής στο οικείο κράτος μέλος, οπότε, κατά νόμον, ουδόλως υποχρεούνται να εγκαταλείψουν οι ίδιες ή οι πολίτες της Ένωσης τους οποίους συντηρούν το έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους και το έδαφος της Ένωσης λαμβανομένου υπόψη ως σύνολου.
- 51 Για την εξέταση του ζητήματος κατά πόσον οι ενδιαφερόμενοι πολίτες της Ένωσης βρίσκονται, στην πράξη, σε αδυναμία να ασκήσουν, κατά το ουσιώδες μέρος τους, τα δικαιώματα που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, κρίσιμο είναι επίσης το ζήτημα της επιμέλειας των τέκνων των συντηρουσών και το γεγονός ότι τα εν λόγω τέκνα αποτελούν μέρος «μικτών» οικογενειών [οικογενειών αποτελούμενων από γονείς και τα μη κοινά ή, ενδεχομένως, και κοινά τους τέκνα με τα οποία συγκατοικούν και των οποίων ασκούν τη γονική μέριμνα]. Αφενός, εφόσον οι S. και L. έχουν την αποκλειστική επιμέλεια των ενδιαφερομένων ανηλίκων πολιτών της Ένωσης, η εκ μέρους τους λήψη της αποφάσεως να εγκαταλείψουν, προς διατήρηση της οικογενειακής συνοχής, το έδαφος του κράτους μέλους του οποίου την ιθαγένεια έχουν τα τέκνα αυτά θα έχει ως συνέπεια να στερήσει τους εν λόγω πολίτες της Ένωσης από κάθε επαφή με τους βιολογικούς πατέρες τους στην περίπτωση κατά

την οποία υπήρχε μέχρι τώρα τέτοια επαφή. Αφετέρου, κάθε απόφαση παραμονής εντός του εδάφους του κράτους μέλους αυτού προς διατήρηση της τυχόν σχέσεως των ανηλίκων πολιτών της Ένωσης με τους βιολογικούς τους πατέρες θα επηρεάσει δυσμενώς τη σχέση των λοιπών τέκνων, υπηκόων τρίτων χωρών, με τους βιολογικούς τους πατέρες.

- 52 Συναφώς, πάντως, το γεγονός και μόνο ότι, για οικονομικούς λόγους ή προς τον σκοπό διατηρήσεως της συνοχής της οικογένειας εντός του εδάφους της Ένωσης, θα ήταν ευκαίριο τα μέλη οικογένειας αποτελούμενης από υπηκόους τρίτων χωρών και ανήλικο πολίτη της Ένωσης να διαμένουν μαζί με τον εν λόγω υπήκοο εντός του εδάφους της Ένωσης στο κράτος μέλος του οποίου έχει την ιθαγένεια δεν αρκεί, αφεαυτού, για να γίνει δεκτό ότι ο πολίτης της Ένωσης θα αναγκαστεί, σε περίπτωση μη χορηγήσεως αυτού του δικαιώματος διαμονής, να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης (βλ., συναφώς, προαναφερθείσα απόφαση *Dereci* κ.λπ., σκέψη 68).
- 53 Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της προαναφερθείσας στη σκέψη 49 της παρούσας αποφάσεως εκτιμήσεως στην οποία πρέπει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, στο δικαστήριο αυτό απόκειται να καθορίσει αν, στην πράξη, οι αποφάσεις περί μη χορηγήσεως των αδειών διαμονής των κύριων δικών δύνανται τελικώς να θίξουν την πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης την οποία έχουν οι οικείοι πολίτες της Ένωσης.
- 54 Το γεγονός ότι το πρόσωπο για το οποίο ζητείται η άδεια διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως ζει ή δεν ζει υπό την ίδια στέγη με την συντηρούσα και τα λοιπά μέλη της οικογένειας δεν είναι καθοριστικό για την εκτίμηση αυτή, εφόσον δεν αποκλείεται ορισμένα μέλη της οικογένειας τα οποία αφορά η αίτηση οικογενειακής επανενώσεως να μεταβούν στο οικείο κράτος μέλος ανεξαρτήτως των λοιπών μελών της οικογένειας.
- 55 Εξάλλου, επισημαίνεται ότι, αντιθέτως από όσα ισχυρίζονται η Γερμανική και η Ιταλική Κυβέρνηση, μολονότι οι συναχθείσες στην προαναφερθείσα απόφαση *Ruiz Zambrano* αρχές εφαρμόζονται μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις, από τη νομολογία του Δικαστηρίου δεν προκύπτει ότι εφαρμόζονται μόνον σε καταστάσεις στις οποίες υφίσταται βιολογική σχέση μεταξύ του υπηκόου τρίτης χώρας για τον οποίο ζητείται άδεια διαμονής και του πολίτη της Ένωσης, ο οποίος είναι ανήλικο τέκνο και εξ αυτού απορρέει ενδεχομένως το δικαίωμα άδειας διαμονής του αιτούντος.
- 56 Αντιθέτως, η άδεια μόνιμης διαμονής των μητέρων των εν λόγω ανηλίκων πολιτών της Ένωσης και το γεγονός ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών για τους οποίους ζητείται άδεια διαμονής δεν έχουν τη γονική μέριμνα και την ευθύνη οικονομικής και συναισθηματικής στήριξης των πολιτών αυτών, πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την εξέταση του ζητήματος αν οι εν λόγω πολίτες της Ένωσης, συνεπεία της αποφάσεως περί μη χορηγήσεως της άδειας διαμονής, θα βρεθούν σε αδυναμία να ασκήσουν, κατά το ουσιώδες μέρος τους τα δικαιώματα που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Συγκεκριμένα, όπως επισήμανε στο σημείο 44 των προτάσεων του ο γενικός εισαγγελέας, η σχέση εξαρτήσεως μεταξύ του ανήλικου πολίτη της Ένωσης και του υπηκόου τρίτης χώρας στον οποίο δεν χορηγήθηκε άδεια διαμονής δύναται να διακυβεύσει την πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης εφόσον η εξάρτηση αυτή καταλήγει στο ότι ο πολίτης της Ένωσης θα υποχρεωθεί, στην πράξη, να εγκαταλείψει όχι μόνον το έδαφος του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοος, αλλά και το έδαφος της Ένωσης στο σύνολό του, ως συνέπεια της απορριπτικής αυτής αποφάσεως (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις *Ruiz Zambrano*, σκέψεις 43 και 45, καθώς και *Dereci* κ.λπ., σκέψεις 65 έως 67).
- 57 Υπό την επιφύλαξη του ελέγχου τον οποίο απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να πραγματοποιήσει, από τα πληροφοριακά στοιχεία τα οποία διαθέτει το Δικαστήριο προκύπτει προφανώς ότι, στις υποθέσεις των κύριων δικών, ενδέχεται να μη συντρέχει η εν λόγω εξάρτηση.
- 58 Κατόπιν των προεκτεθέντων, επισημαίνεται ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν εμποδίζει κράτος μέλος να αρνείται σε υπήκοο τρίτης χώρας άδεια διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως, όταν ο εν λόγω υπήκοος επιδιώκει να κατοικήσει με τη σύζυγό του, επίσης υπήκοο τρίτης χώρας, η

οποία διαμένει νομίμως στο εν λόγω κράτος μέλος και είναι μητέρα τέκνου από πρώτο γάμο το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, καθώς και με το τέκνο από τον γάμο τους, το οποίο είναι επίσης υπήκοος της τρίτης αυτής χώρας, καθόσον η άρνηση αυτή δεν συνεπάγεται, για τον ενδιαφερόμενο πολίτη της Ένωσης, την αδυναμία πραγματικής ασκήσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, όπερ απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

- 59 Στην περίπτωση κατά την οποία το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι, υπό τις περιστάσεις των υποθέσεων των οποίων έχει επιληφθεί, η αδυναμία αυτή δεν προκύπτει από τις αποφάσεις μη χορηγήσεως των αδειών διαμονής των κύριων δικών, τούτο δεν προδικάζει την απάντηση στο ερώτημα αν υπάρχουν άλλοι νομικοί λόγοι που δεν επιτρέπουν τη μη χορήγηση του δικαιώματος διαμονής στους Ο. και Μ., και συγκεκριμένα αν η μη χορήγηση αυτή προσκρούει στο δικαίωμα για προστασία της οικογενειακής ζωής. Το ζήτημα αυτό θα εξεταστεί πάντως στο πλαίσιο των διατάξεων που αφορούν την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, σε συνάρτηση με τη δυνατότητα εφαρμογής καθενός από τα δικαιώματα αυτά (βλ. προαναφερθείσα απόφαση *Dereci* κ.λπ., σκέψη 69).
- 60 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο, κατά τη νομολογία του, μπορεί να υποχρεωθεί να λάβει υπόψη κανόνες κοινοτικού δικαίου στους οποίους δεν αναφέρθηκε το εθνικό δικαστήριο διατυπώνοντας το ερώτημά του και οι οποίοι ενδέχεται να είναι χρήσιμοι για την εκδίκαση της υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 26ης Απριλίου 2007, C-392/05, *Αλεβίζος*, Συλλογή 2007, σ. I-3505, σκέψη 64).

Επί της οδηγίας 2003/86

- 61 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο, στις αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, κάνει μνεία της οδηγίας 2003/86 χωρίς ωστόσο να θέτει συναφές με την οδηγία αυτή ερώτημα.
- 62 Ομοίως, η Φινλανδική Κυβέρνηση, εν μέρει, η Ιταλική, η Ολλανδική και η Πολωνική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή υποστηρίζουν ότι η χορήγηση άδειας διαμονής στους Ο. και Μ. και η κατάσταση των οικογενειών τους εξετάστηκαν ή πρέπει να εξεταστούν υπό το πρίσμα των διατάξεων της οδηγίας 2003/86.
- 63 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά το γράμμα του άρθρου 1 της εν λόγω οδηγίας, ο σκοπός της είναι να καθορίσει τους όρους υπό τους οποίους μπορούν να ασκούν το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών.
- 64 Ο καθορισμός των μελών της οικογενείας για τον οποίο γίνεται λόγος στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας περιλαμβάνει τον/τη σύζυγο του συντηρούντος, τα κοινά τέκνα του συντηρούντος και του/της συζύγου του, τα ανήλικα τέκνα του συντηρούντος και του/της συζύγου του, αντιστοίχως, όταν ο συντηρών και ο/η σύζυγός του έχουν την επιμέλεια και την ευθύνη της συντηρήσεως των αντίστοιχων τέκνων τους.
- 65 Επομένως, ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να προσδώσει ευρύ περιεχόμενο στην έννοια του πυρήνα της οικογένειας στον οποίο αναφέρεται η ένατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2003/86.
- 66 Πάντως, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας, η οδηγία δεν εφαρμόζεται στα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.
- 67 Στη σκέψη 48 της προαναφερθείσας αποφάσεως *Dereci* κ.λπ., το Δικαστήριο έκρινε ότι, καθόσον, στο πλαίσιο των υποθέσεων των κυρίων δικών, στο κράτος μέλος διαμένουν οι πολίτες της Ένωσης, ορισμένα δε μέλη της οικογένειας αυτών έχουν την ιθαγένεια τρίτης χώρας και επιθυμούν να

εισέλθουν και να διαμείνουν στο κράτος μέλος αυτό, προς διατήρηση της συνοχής της οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει και τους εν λόγω πολίτες της Ένωσης, η οδηγία 2003/86 δεν έχει εφαρμογή στους εν λόγω υπηκόους τρίτων χωρών.

- 68 Εντούτοις, αντιθέτως προς τις περιστάσεις των υποθέσεων που οδήγησαν στην προαναφερθείσα απόφαση *Derenci* κ.λπ., οι S. και L. είναι υπήκοοι τρίτων χωρών οι οποίες διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος και ζητούν την οικογενειακή επανένωση. Επομένως, πρέπει να τους αναγνωρισθεί η ιδιότητα των «συντηρουσών» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86. Εξάλλου, τα κοινά τέκνα των συντηρουσών και των συζύγων τους είναι υπήκοοι τρίτων χωρών και, επομένως, δεν έχουν την ιδιότητα πολίτη της Ένωσης την οποία χορηγεί το άρθρο 20 ΣΛΕΕ
- 69 Λαμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου με την οδηγία 2003/86 σκοπού, ο οποίος είναι η διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης (απόφαση της 4ης Μαρτίου 2010, C-578/08, *Chakroun*, Συλλογή 2010, σ. I-1839, σκέψη 43), και η προστασία την οποία αποσκοπεί να χορηγήσει στους υπηκόους τρίτων χωρών, μεταξύ άλλων στους ανηλίκους, η εφαρμογή της οδηγίας αυτής δεν δύναται να αποκλεισθεί λόγω του γεγονότος και μόνον ότι ο ένας εκ των δύο γονέων του ανηλίκου, υπηκόου τρίτης χώρας, είναι επίσης γονέας πολίτη της Ένωσης, από πρώτο γάμο.
- 70 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 επιβάλλει στα κράτη μέλη συγκεκριμένες θετικές υποχρεώσεις, στις οποίες αντιστοιχούν σαφώς καθορισμένα δικαιώματα. Στις περιπτώσεις που ορίζει η οδηγία, το εν λόγω άρθρο επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση ορισμένων μελών της οικογένειας του συντηρούντος, χωρίς να δύνανται να κάνουν χρήση της εξουσίας τους εκτιμήσεως (βλ. απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, C-540/03, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, Συλλογή 2006, σ. I-5769, σκέψη 60).
- 71 Πάντως, η διάταξη αυτή τελεί υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως των προϋποθέσεων που προβλέπονται, ιδίως, στο κεφάλαιο IV της οδηγίας. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', αυτής περιλαμβάνεται μεταξύ των προϋποθέσεων αυτών και επιτρέπει στα κράτη μέλη να απαιτήσουν να προσκομίσει ο συντηρών αποδεικτικά στοιχεία ότι διαθέτει σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για τη συντήρηση του ιδίου και των μελών της οικογένειάς του, χωρίς να απαιτείται προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής του συγκεκριμένου κράτους μέλους. Η ίδια διάταξη διευκρινίζει ότι τα κράτη μέλη αξιολογούν τους πόρους αυτούς με βάση τη φύση και τον τακτικό χαρακτήρα τους και μπορούν να λαμβάνουν υπόψη το επίπεδο των κατώτατων εθνικών μισθών και συντάξεων καθώς και τον αριθμό των μελών της οικογένειας (προαναφερθείσα απόφαση *Chakroun*, σκέψη 42).
- 72 Όσον αφορά το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 1, σημειωτέον, κατ' αρχάς, ότι οι πόροι του συντηρούντος αποτελούν, κατ' αρχήν, το αντικείμενο του επιβληθέντος από την οδηγία 2003/86 εξατομικευμένου ελέγχου των αιτήσεων περί οικογενειακής επανένωσης και όχι οι πόροι του υπηκόου της τρίτης χώρας για τον οποίο ζητήθηκε άδεια διαμονής λόγω οικογενειακής επανένωσης (βλ. προαναφερθείσα απόφαση *Chakroun*, σκέψεις 46 και 47).
- 73 Περαιτέρω, όσον αφορά τους εν λόγω πόρους, η φράση «προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής» που περιλαμβάνεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86 εμποδίζει κράτος μέλος να αρνείται την οικογενειακή επανένωση σε συντηρούντα ο οποίος έχει προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία ότι διαθέτει σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για την κάλυψη των γενικών αναγκαίων εξόδων διαβίωσης του ιδίου και των μελών της οικογένειάς του, ο οποίος όμως, παρά ταύτα, λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου των εισοδημάτων του, μπορεί να ζητήσει ειδική αρωγή για την αντιμετώπιση ιδιαιτέρων, επί ατομικής βάσεως καθοριζόμενων και αναγκαίων, εξόδων διαβίωσης, καθώς και εξαρτώμενες από το εισόδημα επιστροφές φόρων (βλ. προαναφερθείσα απόφαση *Chakroun*, σκέψη 52).

- 74 Στη συνέχεια, δεδομένου ότι, κατά γενικό κανόνα, η οικογενειακή επανένωση επιτρέπεται, το Δικαστήριο έκρινε ότι η κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/78 δυνατότητα πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικώς. Επομένως, το περιθώριο εκτιμήσεως που παρέχεται στα κράτη μέλη δεν πρέπει να χρησιμοποιείται με τρόπο αντιβαίνοντα προς τον σκοπό της οδηγίας και την πρακτική αποτελεσματικότητά της (προαναφερθείσα απόφαση Chakroun, σκέψη 43).
- 75 Τέλος, υπενθυμίζεται ότι, όπως προκύπτει από τη δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2003/86, η οδηγία αναγνωρίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις κατοχυρωμένες με τον Χάρτη αρχές.
- 76 Το άρθρο 7 του Χάρτη, το οποίο περιλαμβάνει τα δικαιώματα που αντιστοιχούν σε αυτά που διασφαλίζονται με το άρθρο 8, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, αναγνωρίζει το δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής. Η διάταξη αυτή του Χάρτη πρέπει να συσχετισθεί με την υποχρέωση συνεκτιμήσεως του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, η οποία αναγνωρίζεται με το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη, καθώς και με την αναγκαιότητα του τέκνου να διατηρεί τακτικώς προσωπικές σχέσεις με τους δύο γονείς του, για την οποία γίνεται λόγος στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, σκέψη 58, και της 23ης Δεκεμβρίου 2009, C-403/09 PPU, Detiček, Συλλογή 2009, σ. I-12193, σκέψη 54).
- 77 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86 δεν μπορεί να ερμηνευθεί και να εφαρμοσθεί κατά τρόπον ώστε η εφαρμογή αυτή να παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται με τις εν λόγω διατάξεις του Χάρτη.
- 78 Συγκεκριμένα, τα κράτη μέλη δεν οφείλουν απλώς να ερμηνεύουν το εθνικό τους δίκαιο κατά τρόπο σύμφωνο προς το κοινοτικό δίκαιο, αλλά και να μεριμνούν ώστε να μην ερμηνεύουν τις διατάξεις του παράγωγου δικαίου κατά τρόπο αντίθετο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα που προασπίζει η κοινοτική έννομη τάξη (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, σκέψη 105, και Detiček, σκέψη 34).
- 79 Ασφαλώς, τα άρθρα 7 και 24 του Χάρτη, τονίζοντας τη σημασία της οικογενειακής ζωής για τα τέκνα, δεν έχουν την έννοια ότι στερούν από τα κράτη μέλη το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν όταν εξετάζουν τις αιτήσεις οικογενειακής επανενώσεως (βλ., συναφώς, προαναφερθείσα απόφαση Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, σκέψη 59).
- 80 Πάντως, διεξάγοντας τον έλεγχο αυτό και καθορίζοντας, μεταξύ άλλων, αν πληρούνται οι τεθείσες στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 προϋποθέσεις, οι διατάξεις της οδηγίας αυτής πρέπει να ερμηνευθούν και να εφαρμοσθούν υπό το πρίσμα των άρθρων 7 και 24, παράγραφοι 2 και 3, του Χάρτη, όπως, εξάλλου, προκύπτει από το γράμμα της αιτιολογικής σκέψεως 2 και του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής, που επιβάλλουν στα κράτη μέλη να εξετάζουν τις επίμαχες αιτήσεις οικογενειακής επανενώσεως προς το συμφέρον των εν λόγω τέκνων και επιδιώκοντας τη διευκόλυνση της οικογενειακής ζωής.
- 81 Οι αρμόδιες εθνικές αρχές, κατά τη θέση σε εφαρμογή της οδηγίας 2003/86 και την εξέταση των αιτήσεων οικογενειακής επανενώσεως, πρέπει να προβαίνουν σε ισόρροπη και εύλογη εκτίμηση όλων των εμπλεκόμενων συμφερόντων, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τα συμφέροντα των ενδιαφερομένων τέκνων.
- 82 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η εξής απάντηση:
- Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν εμποδίζει κράτος μέλος να αρνείται σε υπήκοο τρίτης χώρας τη χορήγηση άδειας διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως, όταν ο εν λόγω υπήκοος επιδιώκει να κατοικήσει με τη σύζυγό του, επίσης υπήκοο τρίτης χώρας η οποία διαμένει νομίμως στο εν λόγω κράτος μέλος και είναι μητέρα τέκνου από πρώτο γάμο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, καθώς και με το τέκνο από τον γάμο τους, το οποίο είναι επίσης υπήκοος της τρίτης

αυτής χώρας, καθόσον η άρνηση αυτή δεν συνεπάγεται, για τον ενδιαφερόμενο πολίτη της Ένωσης, την αδυναμία πραγματικής ασκήσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, όπερ απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

- Αιτήσεις περί χορηγήσεως αδειών διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως, όπως αυτές των κύριων δικών, εμπίπτουν στην οδηγία 2003/86. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής έχει την έννοια ότι, μολονότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να απαιτούν την προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων περί του ότι ο συντηρών διαθέτει σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για την κάλυψη των γενικώς αναγκαίων εξόδων διαβίωσης του ιδίου και των μελών της οικογένειάς του, η δυνατότητα αυτή πρέπει να ασκείται υπό το πρίσμα των άρθρων 7 και 24, παράγραφοι 2 και 3, του Χάρτη, τα οποία επιβάλλουν στα κράτη μέλη να εξετάζουν τις αιτήσεις οικογενειακής επανενώσεως προς το συμφέρον των ενδιαφερομένων τέκνων και προς διευκόλυνση της οικογενειακής ζωής, χωρίς να θίγουν τον σκοπό της οδηγίας αυτής και την πρακτική της αποτελεσματικότητα. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν οι απαιτήσεις αυτές τηρήθηκαν κατά την έκδοση των αποφάσεων μη χορηγήσεως των αδειών διαμονής των κύριων δικών.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁸³ Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπíπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν εμποδίζει κράτος μέλος να αρνείται σε υπήκοο τρίτης χώρας τη χορήγηση άδειας διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως, όταν ο εν λόγω υπήκοος επιδιώκει να κατοικήσει με τη σύζυγό του, επίσης υπήκοο τρίτης χώρας η οποία διαμένει νομίμως στο εν λόγω κράτος μέλος και είναι μητέρα τέκνου από πρώτο γάμο, το οποίο είναι πολίτης της Ένωσης, καθώς και με το τέκνο από τον γάμο τους, το οποίο είναι επίσης υπήκοο της τρίτης αυτής χώρας, καθόσον η άρνηση αυτή δεν συνεπάγεται, για τον ενδιαφερόμενο πολίτη της Ένωσης, την αδυναμία πραγματικής ασκήσεως, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που συναρτώνται με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, όπερ απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Αιτήσεις περί χορηγήσεως αδειών διαμονής λόγω οικογενειακής επανενώσεως, όπως αυτές των κύριων δικών, εμπίπτουν στην οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής έχει την έννοια ότι, μολονότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να απαιτούν την προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων περί του ότι ο συντηρών διαθέτει σταθερούς και τακτικούς πόρους, επαρκείς για την κάλυψη των γενικώς αναγκαίων εξόδων διαβίωσης του ιδίου και των μελών της οικογένειάς του, η δυνατότητα αυτή πρέπει να ασκείται υπό το πρίσμα των άρθρων 7 και 24, παράγραφοι 2 και 3, του Χάρτη, τα οποία επιβάλλουν στα κράτη μέλη να εξετάζουν τις αιτήσεις οικογενειακής επανενώσεως προς το συμφέρον των ενδιαφερομένων τέκνων και προς διευκόλυνση της οικογενειακής ζωής, χωρίς να θίγουν τον σκοπό της οδηγίας αυτής και την πρακτική της αποτελεσματικότητα. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει αν οι απαιτήσεις αυτές τηρήθηκαν κατά την έκδοση των αποφάσεων μη χορηγήσεως των αδειών διαμονής των κύριων δικών.

(υπογραφές)